

МЕНШІКТІ КАПИТАЛДЫ БАСҚАРУ: ҚҰРАЛДАРЫ ЖӘНЕ ОНЫ АРТТЫРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Меншікті капиталды басқару бизнестің табысты дамуы үшін маңызды рөл атқарады. Ол компанияның тұрақтылығын, қаржылық қауіпсіздігін және инвестициялық тартымдылығын арттырады. Тиімді капиталды басқару арқылы компаниялар нарықтағы жағдайларын күшейтіп, ұзақ мерзімді өсуге жетуге тырысады. Бұл процестің ажырамас бөлігі - капиталды көбейтуге бағытталған негізгі стратегияларды қолдану.

Пайданы қайта инвестициялау, яғни алынған пайданы бизнесті дамытуға бағыттау, әсіресе жаңа компаниялар үшін маңызды. Мысалы, көптеген технологиялық стартаптар өздерінің алғашқы пайдаларын инновациялық жобаларға немесе зерттеу және дамытуға қайта салып, тез өсуді мақсат етеді. Осылайша, бизнес иелері ұзақ мерзімді перспективада жоғары нәтижелерге қол жеткізеді. Акцияларды шығару арқылы компаниялар үлкен көлемде қаржы тарта алады, бұл әсіресе ірі жобаларды іске асыру үшін тиімді. Дегенмен, бұл әдіс қолданыстағы акционерлердің үлестерін азайтуға әкелуі мүмкін, сондықтан компанияға бұл қадамға бармас бұрын акционерлермен дұрыс келісімдер жасауы керек. Мысалы, әлемдегі ірі корпорациялар, Google мен Amazon, өз жобаларын кеңейту үшін акцияларды шығарды.

Шығындарды оңтайландыру әрбір компания үшін табыстылықты арттырудың негізгі жолдарының бірі болып табылады. Бұл жаңа технологияларды енгізу, өндірісті автоматтандыру немесе қызмет көрсету саласын тиімді басқару арқылы жүзеге асырылады. Көптеген өндірістік кәсіпорындар робототехниканы енгізу арқылы шығындарын азайтты. Мысалы, әлемдегі ірі автомобиль өндірушілер автоматтандыру арқылы өндіріс жылдамдығын арттырды және шығындарын төмендетті. Активтерді тиімді басқару компанияға өз қаржыларын тиімді пайдалануға көмектеседі. Қажетсіз активтерді сату немесе лизингке беру арқылы компаниялар қолма-қол ақша қорларын көбейтіп, оны басқа пайдалы жобаларға бағыттай алады. Мысалы, кейбір корпорациялар өздерінің жылжымайтын мүліктерін сату арқылы капиталды босатады және оны өндірістік активтерге салады.

Меншікті капиталды басқару бизнестің табысты дамуы үшін маңызды рөл атқарады. Меншікті капитал – бұл компания иелеріне тиесілі және оның қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін пайдаланылатын қаржы ресурстарының жиынтығы.

Меншікті капиталдың бірнеше негізгі түрлері бар, олардың әрқайсысы кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы мен дамуында маңызды рөл атқарады. Меншікті капиталдың негізгі көздері:

- жарғылық капитал - кәсіпорынды тіркеу кезінде құрылтайшылар енгізген қаражат сомасы. Бұл капитал компанияның қызметін бастауға және мүліктік базасын қалыптастыруға негіз болады;
- қосымша капитал - акцияларды шығарудан олардың номиналды құнынан жоғары алынған қаражат, сондай-ақ кәсіпорынның негізгі қызметіне тікелей байланысты емес басқа да түсімдер;
- резервтік капитал - бұл мүмкін шығындарды немесе заңнамада көзделген басқа мақсаттарды жабуға бағытталған кәсіпорын пайдасының бөлігі;
- бөлінбеген пайда - дивидендтер төлегеннен және қаражатты резервтік капиталға жібергеннен кейін қалған пайданың бір бөлігі, оны кәсіпорынды дамытуға пайдалануға болады.

Меншікті капиталды тиімді басқару қаржылық тұрақтылық пен кәсіпорынның даму мүмкіндіктеріне тікелей әсер ететінін түсіну маңызды. Капитал құрылымын стратегиялық жоспарлау және талдау оны пайдалануды оңтайландыруға және бизнестің жалпы тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұдан басқа, жарғылық немесе қосымша капиталды ұлғайту есебінен қосымша қаражат тарту кәсіпорын алдында өндірісті кеңейту және жаңғырту, инновацияларды енгізу және өнім сапасын жақсарту үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Осылайша, меншікті капитал түрлерін сауатты басқару нарықтағы позицияларды табысты дамыту мен нығайтудың кілті болып табылады.

Капиталды тиімді басқару бизнестің құнын арттыруға, инвесторлар үшін тартымдылығын арттыруға және нарықтағы позициясын нығайтуға мүмкіндік береді. Бұл мақалада біз компанияның меншікті капиталын арттыруға мүмкіндік беретін негізгі құралдар мен стратегияларды қарастырамыз.

1. Пайданы қайта инвестициялау

Меншікті капиталды арттырудың ең көп таралған тәсілдерінің бірі – алынған пайданы қайта инвестициялау. Акционерлерге дивидендтер бөлудің орнына, компания пайданы немесе оның бір бөлігін бизнесті дамытуға бағыттай алады. Бұл жаңа жобаларды қаржыландыру, құрал-жабдықтарды жаңарту, өнім ассортиментін кеңейту немесе жаңа нарықтарды игеру сияқты мақсаттарға жұмсалуды мүмкін. Пайданы қайта инвестициялау компанияға тезірек өсуге және акционерлер үшін ұзақ мерзімді құнды арттыруға мүмкіндік береді.

2. Акцияларды шығару

Меншікті капиталды арттырудың екінші маңызды құралы – жаңа акцияларды шығару. Акцияларды шығару компанияға қарыз ресурстарын тартпай, қосымша қаражат жинауға мүмкіндік береді. Дегенмен, бұл әдіс өз шектеулеріне ие, себебі ол қолданыстағы акционерлердің үлестерін азайтуға әкелуі мүмкін. Акциялар шығару капиталдың жоғары өсу қарқыны немесе ірі инвестициялық жобалар болған жағдайда орынды.

3. Шығындарды оңтайландыру

Шығындарды тиімді басқару меншікті капиталды арттырудың маңызды аспектісі болып табылады. Өндірістік шығындарды, маркетинг немесе әкімшілік шығындарды қысқарту пайданы қайта инвестициялауға мүмкіндік береді. Шығындарды оңтайландыру жаңа технологияларды енгізу, процестерді автоматтандыру немесе жеткізушілермен жұмыс шарттарын жақсарту арқылы жүзеге асырылуы мүмкін.

4. Активтерді басқару

Меншікті капиталды арттырудың тағы бір құралы – активтерді ұтымды басқару. Компания өз активтерінің құрылымын оңтайландыруы, бейіндік емес немесе тиімсіз активтерден арылуы және босатылған қаражатты неғұрлым пайдалы бағыттарға бағыттауы керек. Бұл қажетсіз активтерді ұстауға арналған шығындарды азайтуға және кірістілікті арттыруға көмектеседі.

Меншікті капиталды арттырудың негізгі стратегияларына қайта инвестициялау, акцияларды шығару, шығындарды оңтайландыру және активтерді басқару кіреді. Келесі кестеде бұл стратегиялар арқылы бизнестің дамуына пайда қалай бағытталады және шығындар мен активтердің тиімді басқарылуын қарастырамыз.

Меншікті капиталды басқару стратегиялары мен ұсыныстар:

Компанияның меншікті капиталын тиімді басқару үшін бірнеше негізгі стратегиялар бар, олардың әрқайсысы өзіне тән артықшылықтар мен кемшіліктерге ие. Міне, капиталды басқарудың кейбір кең таралған әдістері:

1. Қаржылық жоспарлау - капиталды басқаруда қаржылық жоспарлау маңызды орын алады. Компаниялар ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді қаржылық мақсаттар қою арқылы қаржылық тұрақтылығын сақтай алады. Қаржылық жоспарлаудың маңызды элементтері – бюджетті басқару, кірістер мен шығындарды қадағалау.

2. Дивиденд саясаты - дивидендтер төлеу немесе қайта инвестициялау арқылы акционерлерге қайтарымды қамтамасыз ету. Кейбір компаниялар дивидендтерді тұрақты түрде төлеп, акционерлерге тұрақты табыс көзі ретінде капиталды пайдаланады.

3. Қарызды басқару - қарыз алу арқылы компаниялар капиталды тез арада көбейте алады, бірақ бұл шығындарды ұннайтуы мүмкін. Қарызды тиімді басқару арқылы компаниялар несиені қайтару шарттарын, пайыздық мөлшерлемелерді және қарыздардың мерзімдерін қадағалайды.

4. Инвестициялық портфельді диверсификациялау - тәуекелдерді азайту мақсатында активтерді әртүрлі салаға салу маңызды. Компаниялардың активтерін тек бір салаға бағыттау орнына, түрлі секторлар мен құралдарға инвестиция жасау капиталдың тұрақтылығын сақтайды.

«Транстелеком» акционерлік қоғамы – байланыс, автоматтандыру және энергетика саласында телекоммуникация, цифрландыру және жүйені біріктіруге маманданған Қазақстан Республикасындағы ірі байланыс операторларының бірі. «Транстелеком» АҚ негізгі мақсаттары: коммерциялық қызметтен пайда алу және оны акционерлердің мүддесіне пайдалану; Қазақстан Республикасының аумағында заманауи ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді құру және оларды IT-технологиялардың ғаламдық желісіне біріктіру; Қазақстан Республикасындағы және одан тысқары елдердегі тұтынушыларға әр түрлі озық технологияларды ұсыну. Компанияның негізгі мақсаты желілерді дамыту және жаңғырту арқылы Қазақстанда көрсетілетін байланыс пен қызмет көрсету сапасын арттыру болып қала береді.

Кесте 1
Меншікті капиталды арттырудың негізгі стратегиялары

Стратегия атауы	Сипаттамасы
1 Пайданы қайта инвестициялау	Пайданы бизнесті дамытуға және жаңа жобаларға бағыттау
2 Акцияларды шығару	Акцияларды шығару арқылы қосымша қаражат тарту
3 Шығындарды оңтайландыру	Өндірістік және операциялық процестердегі шығындарды азайту
4 Активтерді басқару	Компания активтерін тиімді басқару және оңтайландыру
Е с к е р т у - автор [4] дереккөз бойынша құрастырған	

«Транстелеком» АҚ Қазақстан Республикасының телекоммуникация операторы ретінде жұмыс істейді және халықаралық, қалааралық, жергілікті телефония қызметтерін және Интернет желісіне қол жеткізуді, сондай-ақ магистральдық байланыс арналарын қоса алғанда, телекоммуникация және инфокоммуникациялық қызметтердің кең спектрін ұсынуға маманданған. «Транстелеком» АҚ транзиттік әлеуетті дамытуға және Қазақстан арқылы транзиттік телекоммуникация ағындарын ұлғайтуға ұмтылады, өйткені оның Ресей Федерациясының, Қытай Халық Республикасының, Қырғыз Республикасының, Республиканың халықаралық операторларымен байланысын қамтамасыз ететін магистральды талшықты-оптикалық байланыс желілері желісі бар. Өзбекстан және Түрікмен Республикасы (іске асыру сатысында). «Транстелеком» АҚ-ның бүкіл ел бойынша 14 филиалдан тұратын сервистік желісі бар. «Транстелеком» АҚ атқарушы органының орналасқан жері: Қазақстан Республикасы, Z05H9A7, Астана қаласы, Есіл ауданы, көш. Дінмұхамед Қонаев 10.

Келесі кестеде «Транстелеком» акционерлік қоғамының активтеріне талдау жүргіземіз. Бұл талдау үлгісі арқылы «Транстелеком» акционерлік қоғамының бухгалтерлік баланс мәліметтерінен жылдар бойынша қаржылық тұрақтылығы мен активтерді тиімді басқаруының өсу қарқынын қарастырамыз.

2-ші кестеден көріп отырғанымыздай, «Транстелеком» АҚ жылжымайтын мүлкі 2022 жылы 150648792 теңгені құрап, 2023 жылы 156935041 теңгені құрады. 2023 жылмен салыстырғанда 6286249-ға өсті, яғни 104,17%-ға өскені айқындалды. Ал қысқа мерзімді активтер жыл басына 38648160 теңгеге тең, жыл соңына 71549705 теңгеге тең болды. Яғни жыл соңындағы қысқа мерзімді активтер 32901545 теңгеге өсті, 185,13%-ға ұлғайды.

Жалпы АҚ «Транстелеком» кәсіпорнының жылжымайтын мүлкісінің барлық көрсеткіштері, яғни материалды емес активтері мен негізгі құралдары өсті, бұл кәсіпорынның даму үрдісі жақсы жағдайда екендігін көрсетеді: материалды емес активтер 116,08%-ға, ал негізгі құралдар 103,77%-ға артты.

Ал қысқа мерзімді активтер, оның ішінде: дебиторлық қарыз 215,97%-ға, ақша қаражаттары 221,8%-ға, аванстар 112,5%-ға және басқа да қысқа мерзімді активтері 103,6%-ға ұлғайып, жалпылама 32901545 теңгеге өскенін айтуға болады.

АҚ «Транстелеком» кәсіпорнының толықтай мүлкі 2022 жылы 189296952-ны құрап, 2023 жылы 228484746 теңгені құрап, мүлкі 39187794 теңгеге ұлғайып 120,7%-ға өсті. Бұл АҚ «Транстелеком» кәсіпорнының қаржылық жағдайының жоғары нәтижеде, даму үрдісі айқын өсіп жатқандығын сипаттайды.

Меншікті капиталды тиімді басқару кез келген компания үшін ұзақ мерзімді жетістікке жетудің кепілі болып табылады. Компаниялар өздерінің ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін стратегияларды тандап, оларды тұрақты түрде бақылап отырулары қажет. Акционерлермен тығыз байланыста болу, қаржылық есеп берулерді ашық жүргізу және ұзақ мерзімді мақсаттарға ұмтылу – компанияның қаржылық тұрақтылығының маңызды факторлары.

Кесте-2

«Транстелеком» АҚ-ы бойынша мүлкін талдау

Көрсеткіштер	2022 жыл		2023 жыл		Ауытқулар		Өсу қарқыны
	сомма, теңге	үлесі, %	сомма, теңге	үлесі, %	сомма, теңге	үлесі, %	
Жылжымайтын мүлік, барлығы	150648792	100	156935041	100	6286249	100	104,17
оның ішінде:							
-материалды емес активтер	4892657	3,25	5679558	3,61	786901	12,5	116,08
-негізгі құралдар	145756135	96,7	151255483	96,3	5499348	87,4	103,77
Қысқа мерзімді активтер, барлығы	38648160	100	71549705	100	32901545	100	185,13
Оның ішінде:							
-дебиторлық қарыз	27074779	54,5	45516444	63,6	24441645	7,42	215,97
-ақша қаражаттары	6888249	17,8	15278187	21,3	8389938	25,5	221,8
-аванстар	2757221	7,13	3103149	4,33	345928	1,05	112,5
-басқа да қысқа мерзімді активтер	7651925	10,6	7927911	20,5	275986	0,83	103,6
Барлығы мүлік	189296952	199,88	228484746	199,74	39187794	134,7	120,7
Ескерту - автор [6] дереккөз бойынша құрастырған – 10 кәріп							

Меншікті капиталды басқарудың заманауи әдістері: сандық технологиялар мен инновациялар.

Қазіргі таңда меншікті капиталды басқарудағы басты жаңалықтар сандық технологияларды, цифрлық талдау құралдарын және инновациялық тәсілдерді қолдану болып табылады. Дәстүрлі қаржы операциялары мен басқару модельдеріне қарағанда, жаңа технологиялар компанияның шешімдерін қабылдау үдерісін жылдамдатып, стратегияларды дәл жоспарлауға мүмкіндік береді. Мысалы, қаржылық деректерді сандық форматта талдау арқылы компаниялар өз активтері мен пассивтерін нақтырақ бағалай алады. Сонымен қатар, блокчейн технологиялары меншікті капиталды басқару процесін қауіпсіздік пен ашықтық тұрғысынан жақсартуға мүмкіндік береді. Көптеген компаниялар өздерінің қаржылық есеп беру жүйелеріне блокчейн енгізу арқылы сенімділікті арттырады және қайталанатын шығындарды азайтады. Меншікті капиталды басқарудағы осы және өзге де жаңа мүмкіндіктер компаниялардың экономикалық тиімділігін арттырып, олардың нарықтағы бәсекелестігін нығайтады.

Қаржы ұйымдарының цифрлық революциясы.

Бүгінде қаржы ұйымдары мен банктер өз қызметтерін автоматтандыру және цифрландыру арқылы қаржылық менеджментті жеңілдетуде. Банк жүйелерінің мобильді қосымшалары, веб-платформалары және жасанды интеллект шешімдері қаржылық көрсеткіштерді талдау мен жоспарлау жұмыстарын

тиімдірек етеді. Мысалы, жасанды интеллект алгоритмдерін қолдану арқылы компаниялар болашақ табыстарын болжай алады және осыған сәйкес жоспарлар құрады.

Жасанды интеллект пен үлкен деректерді пайдалану компанияларға қаржы ресурстарын тиімді басқаруға көмектеседі. Бұл технологиялар бизнеске нақты уақыт режимінде шешім қабылдау мүмкіндігін береді, әрі қаржы нарығындағы өзгерістерге жедел жауап қайтаруды қамтамасыз етеді. Мұндай инновациялар компанияларға өз капиталдарын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Меншікті капиталды басқару – кез келген ұйымның қаржылық тұрақтылығы мен ұзақ мерзімді дамуын қамтамасыз етудің маңызды құралы. Бұл процесс кәсіпорынның тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған және тұрақты өсу үшін капитал құрылымын оңтайландыруды талап етеді. Меншікті капиталдың жеткілікті деңгейін сақтап қана қоймай, оны тиімді пайдалану кәсіпорынның қаржылық тәуекелдерін төмендетуге, табыстылығын арттыруға және сыртқы қаржылық көздерге тәуелділікті азайтуға мүмкіндік береді.

Қазіргі нарықтық ортада ұйымдар бәсекеге қабілетті болу үшін стратегиялық көзқараспен капиталды тиімді пайдалануды үйренулері қажет. Бұл үшін капитал құрылымын талдау, шығындарды оңтайландыру, қаржылық көрсеткіштерді бақылау және нарықтағы өзгерістерге бейімделу маңызды. Меншікті капиталды тиімді басқару арқылы компания өзінің стратегиялық мақсаттарына жетіп, қаржылық тұрақтылығын нығайтады және инвесторлар үшін тартымды бола алады.

Әдебиеттер тізімі

[1] Құлпыбаев С., Ынтықбаева С.Ж., Мельников В.Д. Қаржы: Оқулық. Алматы: Экономика, 2011 – 540 б.

[2] Э.Э. Михель, Р.А. Әмірханов, Г.А. Жолмырзаева, Ж.С. Мұхаметжанова. Корпоративтік қаржы: Оқулық. Алматы, 2012 – 316 б.

[3] Нұрғазин Қ. Қаржы менеджменті. Алматы, 2018.

[4] Курманбаева С.Т., Рамазанова К.Б. «Концепция методологии анализа эффективности использования собственного капитала предприятия». Вестник Al-Farabi Bukhara University, 2024, №61.

[5] Тұрғұлова А.К. Қаржылық менеджменттің Қазақстан экономикасындағы дамуы: теориясы, практикасы және императивтері. Алматы, 2020.

[6] https://ttc.kz/reports/2022/ru/financial_statements

МРНТИ 06.81.12

В.А. Рыбина¹, Г.А. Шакирова²

Карагандинский исследовательский университет имени Е.А. Букетова^{1,2},

Республика Казахстан, г. Караганда, valleeryy@gmail.com¹,

Республика Казахстан, г. Караганда, gulia72.kargu@mail.ru²

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К УЧЕТУ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАТРАТ В СТРАТЕГИЧЕСКОМ УПРАВЛЕНЧЕСКОМ УЧЕТЕ

В условиях современной экономики, характеризующейся высокой конкуренцией и динамическими изменениями, стратегический управленческий учет играет ключевую роль в успешном функционировании предприятий. Одним из важных элементов этого процесса является учет производственных затрат, который предоставляет руководителям и аналитикам информацию, необходимую для принятия долгосрочных решений. Введение инновационных подходов к учету затрат позволяет оптимизировать ресурсы предприятия, улучшить эффективность и повысить конкурентоспособность.

Целью данного исследования является анализ и обоснование применения современных подходов к учету производственных затрат в стратегическом управленческом учете. Особое внимание уделяется влиянию этих методов на процесс принятия управленческих решений и долгосрочное планирование на предприятиях.

Для подробного анализа рассмотрим применение различных методик стратегического управленческого учета на примере компании "Электроника Плюс", планирующей выпустить на рынок новый продукт.

Компания "Электроника Плюс" специализируется на производстве бытовой электроники. Она планирует выпустить новый продукт — умные часы "SmartTime". Для принятия решения о запуске